

ALMANYADA TÜRK KANI

Almanlarla Osmanlı Türkleri uzun asırlar birbirleriyle mücadele ettiler. Silâhlar ilk defa Nikopolis'te karşılaştı. Meydan muharebesinde (1396) Birinci Beyazıt, bilâhara Alman Kayzeri olan, Kral Sigismund'u mağlûp etti. Bu muharebeye bir çok Alman Şövalyesi meyanında, daha sonra Prusya hanedanına intisap eden, Nürnberg kontu Johann von Zollern de iştirak etti.

Türk ve Alman silâhları son defa olarak 1789 da Belgrad'da çatıştı. Bu muharebede İmparator İkinci Jozef'in ordularına meşhur Avusturyalı General Landon kumanda etmekte idi. 15 inci asırda Türk orduları 1529 ve 1683 te iki defa Viyana surları önüne kadar gelerek harbettiler. Bu surlar o zaman ikmal edilmiş bulunuyordu. Alman İmparatoru da Viyanada ikamet ediyordu. İlk defa 1470 tarihinde Türk süvarileri ta Alman evlerinin içine kadar girdiler. Bu harplerde, sırf dinî taassup için mücadele eden Almanlar mühim ziyata duçar oldular. Dinî zihniyeti açık ve müsamahakâr olan Prusya Kralı Büyük Friedrich (1786) Babıâli ile anlaşılan ilk Alman prensidir. Teklif ettiği dostluk muahedesi 1762 tarihinde aktolunmuştur.

Sultanın elçisi sıfatını haiz bulunan Ahmet Resmî efendi 80 kişilik maiyetile 1763 İkinci Teşrinden 1764 Mayısına kadar Prusya sarayında kaldı. Friedrich de 1762 den itibaren İstanbulda daimi bir mümessil bulunduruyordu. Bunlardan birisi de meşhur

müsteşrik Heinrich Friedrich Dietzdir. (1784).

Daha evvelki asırlar zarfında harpçu zihniyetle meşbu buluna Alman milleti «haç» ve «hilâl» arasındaki Ehlisalip muharebelerine büyük mikyasta iştirak etmiştir. Bugün bile Almanyada bir çok tarihî vesika bu harpleri tezkâr etmektedir. Matbaa kâşifi Johann Gutenberg'in 1454 te intişar eden ilk matbu eserlerinden biri: «Eyn manung der cristenheit widder die durken» (Eine Ermanung der Christenheit gegen die Türken Hiristiyanlığın Türklere karşı galeyânı) ismini taşımaktadır. 15 inci asır sonlarına doğru harp sıkıntısı içinde maliyesi çok bozulmuş olan Alman devleti ihdas ettiği yeni umumî vergiye «Türk vergisi» ismini vermişti. O zamanki vergi listeleri bugün hâlâ mevcuttur. Bu listeler zamanımız tarihşinasları için bir çok şehirlerin eski sakinleri hakkında malûmat veren mükemmel bir kaynak teşkil etmektedir. Alman reformatörü «Martin Luther» in en meşhur terennümünü: (Eine feste Burg ist unser Gott - Muhkem bir şehir bizim ilâhımızdır.) Alman âlimi Dr. Wolfram yeni bir e-tüdünde 1529 senesinde Türklere karşı bir harp daveti olarak telâkki etmektedir.

Luther'in eserlerinde «Türk ve Papa» Hiristiyân Alman milletinin en büyük düşmanları olarak sık sık zikredilmektedir. Bu muharebeler itikat mücadeleleri olduğu için o zamanlar Almanyada Türklere karşı harbe gitme halk nezdinde Fransaya veya İtalyaya karşı döğüşe gitmekten daha çok revaç buluyordu. (1)

Fakat bu itikat münazaası harplerine rağmen Türk ve Alman millet ve kültürleri arasında sulhî münasebat hiç bir zaman eksik olmamıştır. 1396 da esir edilerek Türkiyede ikamete mecbur edilen Münihli Alman Hans Schiltberger devlet ve muharebe işlerinde birinci Beyazıda müşavirlik yapmıştır.

Kayzerin elçisi Busbeck 1555 tarihinde Amasya ve Ankarayı ziyaret etmiş ve İmparator Augustus'a dair kitabelere (Monumen-

(1) Alman reformatörü (Martin Luther) Türkler aleyhinde bir çok eser yazmıştır. Fakat düşmanı tanıdığı Türklerin kıymet ve evsafını takdir ve «lenen teslim etmiştir. Bir yerde, Luther aynen şu cümleyi kullanmıştır: "Türkler bizim prenselerden on misli akıllı ve zühdü takva sahibidirler." Luther Türklerin disiplin bakımından da model ittihaz olunabileceğini söylemiştir.

tum Ancyranum) ait malûmat ve lâle ve leylâk nûmunelerile Almanyaya dönmüştür.

Şark kumaşlarından atlas ve Şam dokumaları yine aynı tarihlerde Almanyaya götürülmüştür.

Türkçe «pazar» ismini de 16 ıncı asırda bazı Alman ticaret şehirleri benimsemişlerdir. Türk meyvelerinden «Bergamotte - Bey armudu» Türk nesîç sanatından «Gaze - gaz, tûlbent» Türk telebbüs tarz ve âdatından «kaftan» «Schabracke» ve «Balдахin» 17 inci asırda Almanyada tanınmıştır. Türk saraylarının divanları ve otomanları 18 inci asırda ileri ve yüksek Alman evlerinde kullanılmağa başlandı. Türk tarzında köşkler Alman zenginlerinin bahçelerinde, Yeniçeri müziği de Prusya ordusunda yine aynı tarihlerde görüldü. «Saks» prensi August der Starke 1634 te Leipzig'te açılan en eski Alman kahvehanesi (Zum Kaffebaum) nin kapısına kahve için, tabii büyüklükte bir Türk resminin konulmasına muvafakat etmişti. Bugün halâ yerinde duran bu resim üç asırlık bir maziye sahip olan bu kahvehanenin müşterilerini hayli alâkadar etmektedir.

(Şunu da ilâve edelim ki geçen 300 sene zarfında Saks ahali si adamakıllı kahve pişirmesini Türklerden öğrenemediler.)

Mevzuubahs asırlarda Türkiyeden Almanyaya yalnız kahve, çiçek ve mutena kumaş ithal olunmakla iktifa olunmamıştır. 16 ncı asırdanberi bir kaç damla Türk kanının da Alman milletine karıştığını müşahede ediyoruz. Tabii Almanlarla komşuları Fransız, İtalyan ve Slavlar arasında kan ihtilâtı daha çok geniş mikyasta vuku bulmuştur. Fakat 30 senedenberi aile şecereleri üzerinde yapılan ince araştırmalar Almanyada Türk kanı hakkında şayanı hayret neticeler vermiştir (1). Almanyaya Türk kanının

(1) Burada verdiğim malûmata kaynak teşkil eden ehemmiyetli eserler şunlardır: Alman şecere mecmuası olarak Leipzig'de intişar eden "Familien geschichtliche Blätter Leipzig", Archiv für Lippenforschung, (Görlitz).

"Schlesischer Familien forscher", (Breslau), "Altpreussische Geschlechterkunde", (Königsberg), "Neues vaterlandisches Archiv", (Hannover) den geniş mikyasta istifade edilmiştir. Bu mecmuanın 1823 - 1830 senelerine ait nüshaları bana Hamburg'dan Bay Albert Wichel bir nezaket eseri olarak göndermiştir. Bunlardan başka Leipzig'de intişar eden "Zentralstelle für Familiengeschichte", koleksiyonu, Dresden'de çıkan "Deutsche Ahnengeme-

yayılmasına hemen daima, Türk ordularının bozulması veya Türk kalelerinin düşmesi neticesi Almanların eline esir düşen, Türk kız ve erkek çocukları vasıta olmuşlardır.

En haşin askerler bile bu çocukları himaye ettiler. Alman prens zade ve zabıtları bunları Almanyaya götürüp yetiştirilmesine ihtimam ettiler. Bu kız ve erkek çocuklar hıristiyan olduktan ve yeni muhitlerine intıbak ettikten sonra ekseriya Almanlarla evlendiler ve bugünkü velût bazı Alman ailelerinin cedleri vaziyetine geçmiş oldular. Bu hususta size bazı misaller vermek istiyorum.

Bence malûm en eski vak'a Andres Gorg isminde bir «Türkenson» (Genç Türk) ün valdesile beraber 1538 de Sachs şehirlerinden Kamenz'de hemşehri - Bürger yazılımsıdır. 1599 da Breslau'da bir «Türkisch Medlein» (Türk kızı) nın vaftiz edildiği yine tarihen malûmdur; 1605 te Jena'da Hasan isminde 10 yaşında bir Türk çocuğunun vaftiz edildiği de bir hakikattir. Bu çocuk vaftizi müteakip Johann Michael ismini almış ve bilâhara galiba şarkı Prusyada Königsberg şehrinde yaşamıştır. Fakat bütün bunlar münferit vak'a şekli çerçevesinden harice çıkmamıştır. Macaristanda 1686 da Ofen (bugünkü Budapeşte) ve Sırbistanda 1688 de Belgrad şehirlerinin Alman orduları tarafından zaptı dolayısıyla esir düşen mühim miktarda Türk çocuğu da Almanyaya götürülmüştür. (1).

inschaft „ ve bir takım toprak ve aile tarihi neşriyatından istifade olunmuştur. Max Gottschald'ın yazdığı "Deutsche Namenkunde „ (München 1932) isimli eser de bu hususta hayli müfit malûmat vermektedir. Maxlesef Rudolf Schäfer'in "Türkenblut in Hessen — Hessen'de Türk kanı „ (Mitteilungen der hessischen familiengeschichtlichen Vereinigung, Darmstadt 1935) ismindeki makalesi ve "Monatsblatt Adler „ (Wien 1933-1935) de "Türk sülâleleri „ hakkında çıkan yazılar elime geçmedi.

(1) 1686 da Ofen şehrinin zaptını müteakip hıristiyan müstevlilerin Türk kadın ve çocuklarına fena muamelelerde buldukları bir hakikattir. Prusyalı askerî doktor Johann Dietz hatıratında (Lebenserinnerungen, Ebenhausen = München 1915) bu hususta mükemmelen malûmat vermektedir. Dietz o tarihlerde bizzat bir Türk kadını ile iki Türk kızının hayatını kurtardığını beyan etmektedir. Bu kızlardan birisi bilâhare Saks kontu Rutowski'nin validesi olmuştur. Bu kont hakkında ileride daha ziyade malûmat vereceğim.

1683 (Viyana üzerine Türk hücumu) tarihile 1707 arasındaki 250 sene zarfında Breslau (bu şehir o zaman Avusturya hâkimiyetinde olduğu için harple tabii çok yakından alâkadar-
dı) da 11, Sachs'ta 10, Eisenach (Thüringen) de 2, Hessen'de 11, Hannover'de 9, Brandenburg Mark'da 3, Pomern'de 1, Şarkî Prusyada 2 ve Baden, Jena (Thübingen), Württemberg ve Ostfriesland'da da birer Türkün vaftiz edildiği hakkında malûmata desteres oldum. Bu çocukların vaftizi o zamanlar içtimai bir mesele halini alıyordu. Hatta vaftiz için tertip edilen alaylarda ileri gelenler, asilzadeler, prens ve prensesler ve saltanat süren hükümdarlar bulunuyordu. Bu ileri gelen kimseler vaftiz olunan Türk çocuklarına kendi küçük isimlerini vererek onları ekseriya hususi hizmetlerine alıyorlardı. Prens ve hükümdarlar Türk kızlarını kendi memur ve zabitleri ile evlendirerek bunların ahfadına da, o zamanki cemiyetin ancak ileri tabakasına münhasır bulunan, yüksek memuriyet mansaplarına irtika etmek imkânını bahşetmiş bulunuyorlardı. Bu çocuklardan bazıları vaftizden sonra aile ismi olarak Türk adlarını muhafaza etmişlerdir.

İşte bu sebepten naşi meselâ Hannover'de iki hiristiyan ailesinin ismi «Aly» (Ali) ve «Mehmet» olarak kalmıştır.

Bazı Türkler esir oldukları mahallin ismini soyadı olarak muhafaza etmişlerdir (meselâ «Weissenburg» bu isim Belgradın Almancaya tercemesidir). Diğer bazıları da veftiz oldukları yerin adını aile ismi olarak kabul etmişlerdir. (Meselâ «Schlesien»deki «Görlitz» ten kinaye «Görlitzer» ve «Sachs»daki «Frankenberg» şehrinde kinaye «Frankemann» adları). Yine başkaları da Christian, Christhold, Christlieb, Christof, Gottfried, Gotthelf, Gottlieb, Gotthold gibi tam manasile hiristiyan soyadı almışlardır. Yine bu Türk çocuklarından bazıları da Eberhard, Günther, Gutwein, Hugo, Jacobi, Leberecht, Ludwig, Marquard, Brixius gibi mahalli ve basit soy adları almakla iktifa etmişlerdir. Burada iki müstesna vakayı da zikredelim: 1686 da Ofen şehrinin sukutu ile esir düşen müftinin karısı bilâhara: «Christine Sophie» namile Almanyada yaşamıştır. Mustafa isminde bir Türk de soyadı olarak «Mustopf» u kabul etmiştir. Mustopf şurup çanağı demektir.

Braunschweig'li Georg Mustof'un sülâlesine mensup kimse-

lere bugün Almanyada tesadüf olunmaktadır. Macaristanda Neu-häusel şehrinde esir edilen bir Türk çocuğu da vaftizden sonra evvelce müslüman olduğuna kinaye Heinrich August Moselmann ismini almıştır.

Moselmann 1759 da Stadt - Offizier yani polis komiseri olarak Weimar'da mebzul bir zürriyet sahibi olarak ölmüştür.

Bu Türk çocuklarından bazılarının başına garip menkibeler gelmiştir. 1688 de Belgradta esir edilen ve vaftizden sonra «Bernhard Weissenburg» adını alan Ali denilen bir Türk çocuğu bilâhara katolik papazı olmuş ve elli senelik manastır hayatından sonra «Pater Joseph» ismi altında ölmüştür. Belgradlı diğer bir Türk çocuğu «Christlieb» ismini almış Stuttgrat'da hükümdar sarayında ressam olarak çalışmış ve halen Württemberg'li protestan papazı ve devlet memuru yetiştiren bir ailenin cediti vaziyetine geçmiştir. Moralı Ali isminde bir Türk çocuğu «Georg Wilhelm Aly» adı ile Hannover prensinin maiyet zabiti olmuş bilâhara orduda en yüksek rütbeye erişmiş ve sulbünden bugün Hannover de gelişmiş Aly ailesi meydana çıkmıştır. Bu çocuğun Mehmet ismindeki kardeşi vaftizi müteakip Hannover prenslerinden ikisine izafeten «Ludwig Maximilian Mehmet» tesmiye edilmiş bilâhara birinci Jorj unvanı ile İngiltere tahtına geçen Hannover kumdarı Georg'un hususî hizmetkârı olmuş, nihayet 1726 da Londrada Kensington şatosunda ölmüştür. Mehmet Hannover'in ileri gelen ailelerinden Wedekind'lerin kızı ile evli bulunuyordu. Bu izdivaçtan üç çocuk meydana gelmiştir.

«Mehmet von Königstern» asalet unvanını alan iki erkek çocuk 1752 ve 1775 tarihlerinde bilâ veled ölmüşlerdir. Fakat kız kardeşleri yarbay Von Wangenheim ile evlenmiş bilâhara general Von Wangenheim olan bir erkek çocuk doğurmuştur. Bugün von Wangenheim ailesi müntesipleri Almanyanın şimali garbisinde asilzade tabaka meyanında bulunmaktadırlar. 1681 de Ofen'de Almanların eline düşen bir Türk kızı Sachs hükümdarı ve Polonya kralı «August der Starke» nin sarayına getirilmiş ve bilâhara kraldan «Graf Rutowski» isminde bir çocuğu dünyaya gelmiştir. Graf Rutowski 1745 te Kesseldrof'da büyük Fredrike karşı harp etmiştir. Tabii bunlardan başka Almanyaya başka Türk çocukları da gitmiş ve türlü tarzda hayat geçirmişlerdir. Bunlar

ekseri prenslerin yanında kâhya, hizmetçi, seyis gibi işlerde kullanılmışlardır. Türk kızları da gümrük memurları, kâtipler, küçük sanat erbabı ve orman işleriyle uğraşan kimselerle evlenmişlerdir.

Bunlar hristiyan olmak için vaftiz edildikten sonra herhangi bir güçlüğü düçar olmadan Alman cemiyetine kabul edilmişlerdir. Halihazırda bir çok Alman ailesi bugün bile şu veya bu suretle esir düşerek Almanya'ya getirilen herhangi bir «Zeliha», «Fatma» veya «Ayşe» nin sülâlesi olduklarını bilmektedir. Eski ced ve vatanlarının hataları neticesi harbin tevlit ettiği bahtsızlık ve musibetlere uğrayan bu çocuklar Almanya'da yeni muhitlerinde kendilerine bahşolunan tarzı hayattan daima memnun kalmışlardır.

Fatma isminde Moralı bir Türk kızı, prensin verdiği tahsisatla Süne (Hannover) manastırında yetiştirilmiş bilâhara gümrük memurlarından Johann Heinrich Hentzel ile evlendirilmiştir. Dul kaldıktan sonra Süneburg şatosunda 1739 senesine kadar «Marie Elisabeth Hentzel» namı altında yaşayan Fatma oradaki kiliselerden birinin bahçesindeki mezarının taşını ölmeden evvel bizzat yerine koydurmuştur. Taşın kitabesi Fransızcadır. Hâmisi olan Prens Georg von Hannover'e şu teşekkür satırlarını yazmıştır.

«Qu'importe de quel lieu des terres de Turquie
Uu grand prince a voulu m'appeler en sa cour,
J'ai reçu de ses dons le plus puissant secours
Et par mille agréments j'ai fini cette vie.»

(Türkiyenin bir köşesinden büyük bir prens beni sarayına aldı, bahşettiği nimetlerle beni ihya etti. Bin türlü huzuz içinde bu hayatı bitirdim.)

18 inci asrın içinde de, 1683 - 1699 muharebelerinden sonraki kadar olmamakla beraber bazan yine harp esiri Türk çocukları Almanya'ya getirildi. Bu çocuklar da hristiyan olduktan sonra, Alman cemiyetine karışmışlardır. Kim derdi ki «George Rudolf Miethke» nin aslı 1742 de Torgau (Sachs) da vaftiz edilmiş bir Tatardır? Oczakow'lu bir Mehmet, Berlinde 1746 da vaftiz edilmiş ve «Friedrich Karl David Thomas» ismini almıştır.

«Volk» (?) isminde biri de 1746 da Freyburg (Sachs) da

Wohlfahrt Alman soyadını almıştır. 1737 de Ruslardan alınan Oczakow kalesinde bulunup oradan Moskovaya ve oradan da Petresburg'a götürülerek prens «Anton Ulrich von Braunschweig» hesabına büyütülen Abbas kâhyanın kalfa Rebiş (Alman kaynaklarına göre Abbas Kaechianen kaefe Rhebisch) adındaki Türk kızı bilhassa nazarı dikkati celbetmiştir. Ebeveyni ile beraber (babası Oczakow kadısı idi) esir edilen Rebiş 1739 da hristiyan olmuş, 1740 da dul bir prensesin fam döşambırlığını yapmak üzere Almanyada Braunschweig'e gelmiş ve 1747 de de protestan papazı Grimm ile evlenmiştir.

Anna Charlotte Grimm adını alan Rebiş 1766 da Braunschweig'de Heimbürg kilise akaretinde ölmüştür.

Altı çocuk bırakan Rebişin zürriyetinin inkişaf etmiş olması ve sülâlesinin bugün de Almanyada bulunabileceği ağılebi ihtimaldir.

Prusya kralı büyük Frederik'in Türklerle olan dostane münasebatına sebep olarak yalnız harp esirlerinin Alman milletine soktukları Tür kanı gösterilemez. Büyük Friedrich, Şarkî Prusyada ilk muharebesini yaptığı 1745 tarihindenberi, hassa aleyinde bir boşnak taburu vücuda getirmişti. Bu boşnaklar kendi Türk zabitlerinin emir ve kumandası altında bulunuyorlardı. Bu taburlardan bir kısmı 1745 denberi Şarkî Prusyada Goldap şehrinde mülâzim Osmanın idaresindeki garnizonda bulunuyordu. Bu Türk zabiti bir Alman kızı ile beraber yaşıyordu. İtikat ayrılığı resmen evlenmelerine mani oluyordu. Osman vatanına avdet ederken Goldap'da iki erkek evlât bıraktı. Bu çocuklar hristiyan edilmişler ve babalarının bıraktığı mühim bir para sayesinde itina ile büyütülmüşlerdir. Bir tanesi bilâhara Prusyadaki Boşnak taburunda küçük zabıt olmuş, diğeri Jozef Osman da Garbî Prusyada mülk sahibi ve devlet çiftliklerinde mültezim olarak yaşamış ve 1849 da ilerlemiş bir yaşta ölmüştür.

Jozef Osman asilzade bir kadınla evli bulunuyordu; kızı «Agnes Josefa Osmann» ı Selle'li asil ve emlâk sahibi bir zabitle evlendirmiştir. «Osman», «Osmann» yahut «Ossmann» isimli ailelere bugün Berlinde tesadüf olunmaktadır. Bu aileler ağılebi ihtimal mülâzim Osmanın zürriyetini teşkil etmektedirler. Türk kanından gelme kalabalık ve gelişmiş Selle'li aile, cedit Osmanı

daha yakından tanımak için halihazırda tetkikata girişmiş bulunmaktadır.

Burada bahsettiğimiz vekayi kitle hareketleri değil, münferit bir takım avaktır. Fakat bu ferdi ve şahsî hadisat nihayet milletler hayatının yekdiğerine mütetabi buldukları bağ içindedir. Sosyoloğlar, sulh zamanında hiç bir zaman müşterek meskûn hududa malik olmıyan iki memleket arasında ancak harp netayici kan ihtilâtı meydana geldiği hususiyle alâkadar olmalıdırlar. İki memleket arasında ötedenberi kan birliği mevcut bulunması bugünkü Türk - Alman iş birliği için çok kıymetli bir noktadır.

Alman kanının da yine 15 ve 16 cı asırlardaki muharebeler neticesinde Türkiyeye getirilen Alman esirleri vasıtasile Türk kanı ile ihtilât peyda ettiği Türk şaheserlerini tetkik edenler tarafından meydana çıkarılmıştır.

Alman ilmî bibliyografyasında bu mesele hakkında Erich Moeller tarafından yazılmış ve neşredilmiş bir etüt vardır.

(Deutsche Erde mecmuası, X cu nüshada, Sah. 16, 1911).

19 uncu asırda Türk olan Almanlar pek çoktur. Bunlar meyanında bilhassa: Magdeburg'lu Karl Detroit'nın Türkiyede generalliğe kadar irtika ettikten sonra Mehmed Ali Paşa ismi altında 1878 Berlin sulh kongresinde Türkiyeyi temsil ettiğini, 1860 da Üsküdar'da vefat eden Ferik Sabit paşanın evvelce Viyanalı Freiherr Wetzlar von Planckenstern olduğunu, Ali Nuri paşanın anasıl Helle'li bir Avusturya zabiti olduğunu, Abdülhamid'in yaverlerinden kaymakam Münür beyin de evvelce Del Monte adlı bir Avusturya zabiti olduğunu zikretmek icap eder. Mareşal Ömer paşa da Kırım harbi esnasında bir Avusturyalı küçük zabit idi.

Beynelmîlel bir şöhrete sahip Alman hekimi Neisse'li Dr. Eduard Schnitzer de Antivari'den sonra bir müddet Trabzon ve Janyada çalışmış bilâhara 1878 den 1898 a kadar Emin paşa ismi altında yukarı Nildeki Mısır - Ülya vilâyetini idare etmiştir.

19 uncu asırdanberi bir hayli Alman kadını Türk diplomat, zabit ve bilginleri ile evlenmişlerdir. Moller eserinde bunlardan

bahisle bir çok misal zikretmektedir. İleride Türkiyede de şecere tetkiki ilerlediği zaman bir çok Türk aileleri Alman milletile akraba oldukları hususuna kanaat getireceklerdir.

İki büyük millet arasındaki iş birliği için bu kan akrabalığı mühim bir esas teşkil edebilir.

Çeviren:

Dr. Refii-Şükrü SUVLA

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
doçentlerinden

Ord. Prof. Dr. G. KESLER

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
profesörlerinden